

4. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5 т. / АПН України / М.Б. Євтух (відп. ред.) — К. : Педагогічна думка, 2007. — Т. 4: Педагогіка і психологія вищої школи. — К. : Педагогічна думка, 2007. — 438 с.

5. Сисоева С.О., Алексюк А.М., Воловик П.М., Кульчицька О.І., Сігасва Л.Є. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / Академія педагогічних наук України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти / С.О. Сисоева (ред.). — К. : ВПОЛ, 2001. — 502 с.

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНА ІНІЦІАТИВА МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ

УДК 378.937

Луцгу Л. В.

В статье исследуется проблема формирования интеллектуальной инициативы будущих учителей-филологов. Раскрыты критерии и уровни сформированности интеллектуальной инициативы студентов.

Ключевые слова: интеллектуальная инициатива студентов, критерии.

The problem of forming of intellectual initiative of future philologists is considered. The criteria and levels of development of initiative of students are investigated.

Key-words: intellectual initiative of students, criteria.

Активізація інтелектуальної діяльності особистості, що дозволяє їй динамічно функціонувати в науковому просторі, є однією з найбільш актуальних проблем. Вона пов'язана з такими важливими практичними завданнями, як: забезпечення професійного саморозвитку особистості впродовж життя, формування вмінь у майбутніх фахівців опрацювати численні джерела інформації, розробляти інноваційні підходи.

Окреслена проблема досліджувалася в аспекті розкриття засобів професійної підготовки майбутніх учителів (Н. Грама, Н. Кічук, З. Курлянд), висвітлення прийомів оптимізації розвитку особистості вчителя-словесника (О. Бігич, А. Богуш), виявлення потенціалу дослідницької діяльності в активізації інтелектуальної ініціативи педагогів (М. Князян, В. Кушнір, В. Радул).

Втім, питання про оцінювання якості розвитку інтелектуальної ініціативи студентів вимагає свого більш широкого дослідження. У зв'язку з цим, метою статті є розкрити критерії та показники інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів-філологів, схарактеризувати рівні сформованості цього феномена у студентів та розробити завдання, що забезпечують високий рівень виявлення інтелектуальної ініціативи.

Вивчення наукових праць окреслених вище науковців дозволяє розглядати інтелектуальну ініціативу студентів як цілісну систему, що сприяє оптимізації професійної діяльності майбутнього вчителя, забезпечує ефективність його самоосвітньої роботи, активізує оволодіння розумовими й евристичними операціями, закладає необхідну знання й процесуальну основу для розвитку самостійності, креативності школярів.

З метою виявлення критеріїв оцінки рівня сформованості інтелектуальної ініціативи нами були досліджені різні наукові концепції щодо характеристик інтелекту. Так, Ж. Піаже виокремлював в його структурі афективний та когнітивний аспекти, де перший відповідає за насичення енергією поведінки людини, а другий – пропонує конкретні шляхи зв'язку індивідуума й довкілля. Ці аспекти передбачають і організацію структури, і створення цінностей. Отже, інтелектуальна ініціатива в системі її оцінювання обов'язково має передбачати особистісні виявлення індивідуума й чіткі структури організації пізнавальної діяльності.

Отже, критеріями, що є основою оцінки рівня сформованості компонентів інтелектуальної ініціативи, доцільно розглядати такі, як-от: персональний, творчий, когнітивно-діяльнісний.

Показниками за **персональним критерієм** виступили мотив накопичення знань, прагнення отримувати інтелектуальне задоволення, бажання виявляти творчість у процесі роботи. Саме ці мотиви дозволяють створити певну зону індивідуального й професійного зростання особистості майбутнього вчителя-філолога, активізувати його пошуково-творчі можливості, нарощувати базис теоретичних знань. Оскільки сьогодні важливим є підготовка фахівця, здатного до інноваційної діяльності, основою цього процесу мають виступати інтерес до самостійної пізнавальної діяльності, прагнення розширити ті професійно орієнтовані знання, котрі були накопичені, бажання покращити навчально-виховний процес у ході викладання мови і літератури.

Творчий критерій був обраний нами у зв'язку з тим, що не лише на рівні мотивації, але й на рівні процедури пізнавальної діяльності виявлення інтелектуальної ініціативи передбачає як репродуктивне вивчення нової, цікавої для студента інформації, так і її активне використання, включення в професійно-педагогічну роботу, розробку на цій основі нових ідей. У студента має сенс розвинути вміння розширеного наукового пошуку з екстраполяцією накопичених знань у сферу педагогічної практики, розробки оригінальних педагогічних заходів, інтеграції вузлових міждисциплінарних проблем з виявленням понятійного базису розв'язання конкретних ситуацій;

У якості показників доцільно розглядати такі: продукування цікавих ідей, їх повна аргументація, створення докладної програми оптимального вирішення педагогічної проблеми.

Когнітивно-діяльнісний критерій відбиває вміння опрацювання нового матеріалу, тобто його аналіз, систематизацію, знаходження зв'язків між його різними аспектами, окреслення шляхів його можливого впровадження, визначення його перспективної корисності, формулювання нового знання. Виходячи з цього, показниками окресленого критерію є доцільним розглядати такі, як: «систематизація інформації», «узагальнення інформації», «визначення сфер застосування інформації».

Вміння чітко систематизувати отримані знання, виявляючи основні ознаки кожного явища, яке вивчається, висування власних варіантів розуміння сутності окремого феномена, розкриття його структури та характеру зв'язків між різними елементами, висвітлення міри включеності цього феномена в систему інших в педагогічній реальності, – все це дозволяє сформулювати гнучкі техніки опрацювання інформації, що слугує економії вільного часу та зусиль. Ці вміння

дозволяють студентів перетворювати теоретичну інформацію, будувати структурно-логічні моделі розвитку явища, схеми-конструкції феноменів, визначати поліваріантні шляхи розв'язання педагогічних проблем.

Емоційне задоволення від отриманої інформації, реалізація пізнавальних потреб і творчих можливостей дозволяють наповнити сенсом індивідуальне буття людини, зробити життя оптимально насиченим, досягнути гармонії внутрішнього креативного «занепокосня» й зовнішнього виявлення індивідуальної унікальності. Чим повніше людина виявляє інтелектуальну ініціативу, тим більш насиченим є її життя й оптимальнішим професійний ріст.

А, отже, для **високого рівня** сформованості інтелектуальної ініціативи є характерними такі ознаки: активність виявлення мотиву накопичення знань, допитливість, бажання поглибити власні знання з тієї галузі, яка цікавить особистість, інтенсивне прагнення отримувати інтелектуальне задоволення. Студент, орієнтований на виявлення творчості в процесі пізнавальної діяльності, не задовольняється шаблонними підходами, прагне продукувати цікаві ідеї, методичні знахідки, оригінальні варіанти розв'язання проблемних ситуацій. Окрім цього, майбутній учитель здійснює повну аргументацію своїх ідей; з використанням наукової інформації та результатів досвіду доводить оптимальність того педагогічного доробку, який він пропонує. Студент розробляє декілька альтернативних програм розв'язання педагогічної проблеми, виявляє послідовність педагогічних дій, демонструючи широту кругозору, науково-методичну й лінгвістичну ерудицію, професійну компетентність. Він може логічно послідовно систематизувати інформацію, виокремлюючи в ній основне поняття, функції педагогічного феномена, його ознаки, порівняти їх з іншими в певному концептуальному полі, запропонувати власний варіант визначення з поясненням своєї позиції, чітко окреслити перспективи впровадження інформації.

Для студентів, котрі виявили **рівень «вищий за середній»**, є характерними: мотив накопичення знань, прагнення отримувати інтелектуальне задоволення, бажання виявляти творчість у процесі педагогічної роботи поряд з мотивами професійного зростання й кар'єрних досягнень. Ці студенти здатні до продукування ідей щодо розв'язання педагогічної проблеми, але не можуть докладно аргументувати вибір свого варіанту й довести його оптимальність. Програма пропедевтики педагогічного конфлікту є виписаною, але не детальною, студенти зупиняються лише на основних заходах щодо подолання подібної проблеми в майбутньому. Майбутні вчителі-філологи виявляють вміння систематизувати інформацію, але не вказують на основні й другорядні характеристики феномена; при узагальненні інформації не можуть чітко сформулювати концепт й навести його компонентний аналіз. Визначення перспектив не відрізняється розгалуженістю й широким спектром зв'язків з іншими науковими галузями.

Студенти із **середнім рівнем** сформованості інтелектуальної ініціативи виявляють переважно зовнішню мотивацію навчання (мотиви професійних досягнень, поваги друзів, однолітків, запобігання неприємностей з боку керівництва тощо). Так, студенти мріють стати висококваліфікованими спеціалістами, отримати диплом, не відстають від однокурсників. У їхній майбутній роботі їх переважно приваблюють престижність професії, добра організація праці, відносини в колективі, можливість доброго матеріального забезпечення. Студенти не виявляють оригінальності при розв'язанні проблемних ситуацій, запропоновані

ними варіанти переважно не аргументовані, а програма подолання конфліктів у системах «учитель-учень», «учитель-батьки» містить незначну кількість заходів, котрі потребують більш чіткої систематизації. Майбутнім фахівцям важко здійснити докладний аналіз наукового поняття з визначенням його основних компонентів. Вони виокремлюють лише експліцитно викладені компоненти, не вдаючись до аналізу імпліцитних зв'язків між ними. Студенти можуть назвати сферу впровадження інформації без конкретизації її конкретних зв'язків з іншими феноменами.

Низький рівень виявили студенти, в мотиваційній сфері яких домінують прагнення отримати вищу освіту з причини зовнішньої стимуляції з боку батьків і друзів, її престижності й можливості кар'єрного зростання. Студентів, перш за все, цікавлять такі аспекти, як санітарно-гігієнічні умови, розмір заробітної платні, взаємовідносини між керівництвом і членами колективу. Вони прагнуть успішно продовжити навчання на наступному курсі, отримувати стипендію, не запускати вивчення предметів, переважно виконувати педагогічні вимоги. Студенти мають певні утруднення з розв'язанням педагогічних проблемних ситуацій: вони не можуть підібрати оптимальний варіант подолання конфлікту й достатньо аргументувати його; програма містить надто короткий перелік можливих навчально-виховних заходів, але не визначено ні їхньої послідовності, ні дидактичної дієвості. Майбутні вчителі не можуть проаналізувати наукове поняття з виокремленням його структури, запропонувати власне визначення, виявити сфери застосування певної порції інформації в педагогічній діяльності.

З метою переведення студентів з низького та середнього рівнів на високий рівень сформованості інтелектуальної ініціативи нами був розроблений спеціалізований курс «Інтелектуальна ініціатива особистості: теоретичний базис та засоби формування». Спецкурс спрямований на ознайомлення студентів із сутністю інтелектуальної ініціативи та озброєння їх засобами ефективної пізнавальної діяльності, результатом якої є педагогічні інновації різного ступеню складності й новизни.

Завданнями спеціалізованого курсу є такі: сформувати у студентів знання щодо сутності й структури інтелектуальної ініціативи, інтелектуальної діяльності, творчої діяльності; виховати допитливість, інтерес до педагогічно-творчої інноватики, прагнення самоздійснення в практичних результатах своєї праці, самостійності у визначенні траєкторій свого професійного прогресу, формувати цінність пізнання як основи багатогранного розвитку студента.

Темами лекцій, як засвідчують результати проведеного нами на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету та Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, має сенс висунути такі: інтелектуальна ініціатива в інформаційно-когнітивній цивілізації: міжгалузеві проблеми, наявний стан та перспективи досліджень; проблема виявлення інтелектуальної ініціативи у філософсько-педагогічному ракурсі; інтелектуальна ініціатива: зміст та структурно-компонентний склад; шляхи формування інтелектуальної ініціативи у вітчизняній та зарубіжній системі вищої освіти; закономірності формування інтелектуальної ініціативи вчителя-філолога; педагогічна модель формування інтелектуальної ініціативи студентів на етапі їх професійної підготовки; засоби формування інтелектуальної ініціативи учнів молодшого та середнього шкільного віку; розвиток інтелектуальної ініціативи старшокласників: своєрідність дифе-

ренціяції та індивідуалізації; інтелектуальна ініціатива як чинник професійного самозростання вчителя-філолога.

За кожною з тем нами були розроблені варіанти завдань для активізації інтелектуальної ініціативи в процесі самостійної роботи. Наведемо деякі з них відповідно до кожної окресленої вище теми.

Тема 1 «Інтелектуальна ініціатива в інформаційно-когнітивній цивілізації: міжгалузеві проблеми, наявний стан та перспективи досліджень»

№ 1. Як відомо (В. Шапар), інтелект у різних психологічних концепціях ототожнюється з різними психічними феноменами, а саме: із системою розумових операцій; із стилем і стратегіями розв'язання проблем; з ефективністю індивідуального підходу до ситуації, що актуалізує процеси пізнання; з когнітивним стилем. Розкрийте ці психологічні концепції й конкретизуйте сутність інтелекту в смисловому полі кожної з них.

№ 2. Схарактеризуйте провідні підходи, в контексті яких розкривається сутність, структура й засоби формування інтелекту: генетичний, інформаційний, освітній, процесуально-діяльнісний, регуляційний, соціокультурний, структурно-рівневий, феноменологічний.

№ 3. Чи згодні Ви з позицією Ж. Піаже стосовно того, що пізнати об'єкт — це впливати на нього, динамічно його відтворювати, а саме тому сутність інтелекту — в його діяльній природі? Доведіть Вашу думку.

Тема 2 «Проблема виявлення інтелектуальної ініціативи у філософсько-педагогічному ракурсі».

№ 1. Проаналізуйте діалектику зв'язку розуму та гуманності у філософській позиції Конфуція: розумний знаходить задоволення у воді, оскільки він бачить у ній силу розуму в його прагненні до пізнання істини; гуманний любить гори як символ сталості тих незмінних основ, з яких витікає гуманізм. Що є вічним на думку Конфуція?

№ 2. Як відбиває сутність інтелектуальної ініціативи таке положення Лао-цзи: «будьте уважні до ваших думок — вони є початком вчинків» [4, с. 7]?

№ 3. Схарактеризуйте інтелектуальну пасивність особистості, висловлену Сенекою в такій ідеї: ми на багато чого не знаходимо в собі сили на те, що є важким; воно і є важким саме тому, що ми на нього не відважуємося.

№ 4. Розкрийте зв'язок волі та бажання в психологічній структурі особистості. Використовуйте аргумент Р. Мея: «воля лише частково є результатом бажання; скоріше я роблю акцент на тому, що бажання без наявності волі ніколи не проявляється в повну силу» [3, с. 26]. Як вони впливають на виявлення інтелектуальної ініціативи?

Тема 3 «Інтелектуальна ініціатива: зміст та структурно-компонентний склад».

№ 1. Окресліть структуру інтелекту на основі визначення, запропонованого М. Холодною, відповідно до якого інтелект — це форма організації індивідуального ментального досвіду у вигляді наявних ментальних структур, породжуваного ними ментального простору відображення, й ментальних репрезентацій події, що будуються в межах цього простору.

№ 2. Проаналізуйте сутність поняття «когнітивна гнучкість»: це є здатність індивідуума надавати різноманітні значення власному досвіду й включатися в багатоваріантні зв'язки зі своїм оточенням [7, с. 156]. Яким чином когнітивна гнучкість впливає на ефективність виявлення інтелектуальної ініціативи?

№ 3. Яким чином співвідносяться інтелектуальна ініціатива й інтелектуальна діяльність?

№ 4. Розкрийте функціональне призначення інтелектуальної ініціативи педагога в нарощенні інноваційного потенціалу шкільної освіти в Україні.

Тема 4 «Шляхи формування інтелектуальної ініціативи у вітчизняній та зарубіжній системі вищої освіти».

№ 1. Проаналізуйте таке методологічне положення М. Ліпмана щодо ролі інтелектуальної відповідальності в становлення особистості професіонала: «демонструючи моделі інтелектуальної відповідальності, ми запрошуємо студентів до відповідальності у власних міркуваннях та, у ширшому сенсі, у їх власній освіті» [2, с. 37]. Як, на вашу думку, співвідносяться поняття «інтелектуальна ініціатива» та «інтелектуальна відповідальність»?

№ 2. Розкрийте роль «дослідницької спільноти» (К. Кларк, М. Ліпман) у формуванні інтелектуальної ініціативи студентів у досвіді вищої школи США та Західної Європи.

№ 3. Здійснить коментар вимоги, висловленої К. Роджерсом та Д. Фрейбергом щодо необхідності виховання любові до пізнання: першочергове завдання педагога полягає в тому, аби дозволяти учню навчатися, підшукуючи його власну допитливість.

№ 4. На думку О. Доснона, творче мислення – це встановлення моста між набутим досвідом і новою ситуацією [1, с. 74]. Розкрийте функції інтелектуальної ініціативи у формуванні творчого мислення особистості.

Тема 5 «Закономірності формування інтелектуальної ініціативи вчителя-філолога».

№ 1. Чи може забезпечувати інтелектуальна ініціатива вчителя-філолога рух на випередження у вихованні духовних цінностей суспільства в цілому? Доведіть вашу думку.

№ 2. Як вчитель мови і літератури може вплинути на прогресивні зміни в суспільстві? Окресліть програму його дій. Яким чином має бути організований навчально-виховний процес у виші, аби забезпечити підготовку майбутніх фахівців до системної реорганізації соціуму?

№ 3. Розкрийте закономірності формування суб'єктності вчителя-філолога. Дослідіть функціональну роль інтелектуальної ініціативи, творчості, критичного мислення, відповідальності, автономності в забезпеченні окресленої суб'єктності.

№ 4. Що значить, на вашу думку, «набуття власної сутності»? Яким чином педагог може втілити своє буття в культурних цінностях педагогічної праці?

Тема 6 «Педагогічна модель формування інтелектуальної ініціативи студентів на етапі їх професійної підготовки»

№ 1. Розкрийте стратегічні цілі впровадження експериментальної моделі формування інтелектуальної ініціативи особистості.

№ 2. Схарактеризуйте наукове підґрунтя педагогічної моделі: стандарти, норми, принципи, умови, засоби, результат.

№ 3. Назвіть чинники оптимізації формування інтелектуальної ініціативи?

№ 4. Що має забезпечувати відповідний пункт зростання особистості в системі експериментальної моделі?

Тема 7 «Засоби формування інтелектуальної ініціативи учнів молодшого та середнього шкільного віку»

№ 1. В чому полягає концептуальна єдність навчального процесу у форматі формування інтелектуальної ініціативи на базі початкових класів?

№ 2. Запропонуйте засоби трансформації структури мотивації учнів середніх класів.

№ 3. Розробіть систему навчально-виховних заходів з формування культури вільного часу учнів 7-8 класів.

№ 4. Яким чином можна забезпечити високу інтенсивність інтелектуальної діяльності учнів 5-6 класів?

Тема 8 «Розвиток інтелектуальної ініціативи старшокласників: своєрідність диференціації та індивідуалізації»

№ 1. Доведіть, що виокремлені М. Холодною критерії ефективності освіти, а саме: компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність складу розуму, дійсно, є показниками рівня розвитку інтелектуальних можливостей старшокласника.

№ 2. Виявіть взаємозв'язок лінгвістичної й комунікативної компетентностей та інтелектуальної ініціативи у формуванні особистості учнів передвипускного й випускного класів.

№ 3. Яким чином виявлення інтелектуальної ініціативи підлітка впливає на його авторитет серед однолітків? Аргументуйте вашу позицію.

№ 4. Яким чином за допомогою формування інтелектуальної ініціативи старшокласника вчитель має змогу впливати на проектування його професійної життєдіяльності? Чи є можливим сформувати ідеал професіонала за допомогою тих заходів, котрі спрямовані на розвиток інтелектуальної ініціативи учня?

Тема 9 «Інтелектуальна ініціатива як чинник професійного самозростання вчителя-філолога»

№ 1. Назвіть риси професійно досконалого, на ваш погляд, вчителя-філолога. Яке місце ви відводите здатності до виявлення інтелектуальної ініціативи?

№ 2. Опишіть роль інтелектуальної ініціативи у формуванні педагогічного світогляду вчителя-словесника.

№ 3. Схарактеризуйте сучасний інформаційний простір та інтелектуально-функціональну мобільність, котра актуалізується в контексті цього простору. Яким чином виявлення інтелектуальної ініціативи особистістю здатне впливати на інформаційну безпеку соціуму?

№ 4. Напишіть есе з проблеми забезпечення повноти самоствердження вчителя-філолога в педагогічному просторі у двадцять першому столітті.

Отже, інтелектуальна ініціатива передбачає добровільну пізнавальну діяльність, спричинену внутрішніми мотивами, ефективність якої залежить від якості оволодіння розумовими діями й особистісних рис допитливості, любові до пізнання, працелюбності. Провідними компонентами є особистісний, мотиваційний, процедурно-функціональний. Критеріями оцінки рівня сформованості інтелектуальної ініціативи майбутнього вчителя-філолога є персональний, творчий, когнітивно-діяльнісний. Рівнями розвитку інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів є високий, вищий за середній, середній, низький. Перспективи дослідження вбачаються нами в розкритті педагогічних засобів формування інтелектуальної ініціативи студентів негуманітарних факультетів.

Література

1. Доснон О. Развитие креативности: креативность и обучение // Когнитивное обучение: современное состояние и перспективы / Под ред. Т.Галкиной и Э.Лоарера. Перевод с франц. И.Блинниковой. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 1997. — С. 65-81.
2. Ліпман М. Критичне мислення: Чим воно може бути? / М. Ліпман // Постметодика. — 2005. — № 2. — С. 33-41.
3. Мэй Р. Открытие Бытия / Р. Мэй. — М.: Институт Общегуманитарных исследований, 2004. — 224 с.
4. Мудрецы Поднебесной: Сб. / Лао-цзы. «Дао дэ цзин»; Конфуций. «Лунь юй»; Мо-цзы. «Мо-цзы»; Мэн-цзы. «Мэн-цзы»; Чжуан-цзы. «Чжуан-цзы»; Сюнь-цзы; Хань Фэй. — Симферополь: «Реноме», 1998. — 384 с.
5. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. — М.: Международная педагогическая академия, 1994. — 680 с.
6. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. — М.: Смысл, 2002. — 527 с.
7. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. — Томск: Изд-во Томского ун-та; М.: Изд-во «Борг», 1997. — 392 с.
8. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / Шапар В. Б. — Х.: Прапор, 2005. — 640 с.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ УСНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

УДК: 371.826.91+420+371.102.2

Бершадська Н.С.

У статті представлена експериментальна модель формування англомовної усної дискурсивної компетенції у студентів мовних спеціальностей. Висвітлюється сутність дискурсивної компетенції у навчанні іноземним мовам. Пропонуються етапи, які охоплює експериментальна модель формування англомовної усної дискурсивної компетенції.

Ключові слова: дискурсивна компетенція, освітній процес, педагогічне проектування, педагогічна діяльність, комунікативно-орієнтовані вправи, дискурсивні навички та вміння, соціокультурна компетенція, принципи навчання.

В статье представлена экспериментальная модель формирования англоязычной устной дискурсивной компетенции у студентов языковых специальностей. Освещается суть дискурсивной компетенции в обучении иностранным языкам. Представляются этапы, которые охватывает экспериментальная модель формирования англоязычной устной дискурсивной компетенции.

Ключевые слова: дискурсивная компетенция, учебный процесс, педагогическое проектирование, педагогическая деятельность, коммуникативно-ориентированные упражнения, дискурсивные навыки и умения, социокультурная компетенция, принципы обучения.